

אוניברסיטת בר-אילן

משמעות החוויה של ילד שגדל לצד כלבים וחתולים

מנקודת מבטם של הילדים ואמהותיהם

לירון קורונה

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת

בר-אילן

תשע"ז

רמת גן

תקציר

במשך דורות רבים, ועד ימינו אנו, חיות המחמד מהוות חלק משמעותי ממשקי הבית בישראל ובעולם. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2011, 570 אלף משקי בית בישראל מגדלים חיות מחמד, ומתוכם 56.2% (כ-300,000) הינם משפחות עם ילד אחד או יותר, אך בעוד תיאוריות רבות כגון תיאוריית המערכות הדינאמיות ותיאוריית ההתקשרות, מציבות את התפתחות הילד בתוך ההקשר של מערכות היחסים המשמעותיות בחייו, מרבית המחקרים בתחום מתייחסים למערכות יחסים אנושיות בלבד, ואינם לוקחים בחשבון את הנוכחות המהותית של חיות המחמד בחייו.

מחקר זה שם לו למטרה לבחון ולהציג את משמעות מכלול החוויה של החיים לצד כלבים וחתולים, מנקודת מבטם של הילדים ואמהותיהם. שיטת המחקר שנבחרה הינה איכותנית, והיא כללה ביצוע ראיונות חצי מובנים לצד שאלון מובנה אשר בחן את התקשרות הילדים לחיות המחמד מנקודת המבט של הילד, ומנקודת המבט של אימו. המרואיינים במחקר זה הינם שבעה עשר ילדים בני 7-12, שלוש עשרה אמהות ואב אחד, משתיים עשרה משפחות בערים שונות במרכז הארץ, אשר מגדלות בביתם כלב או חתול בתקופת זמן של שנה ומעלה. כמו כן, נערך לצורך המחקר מעקב יומן שטח של החוקרת אשר כלל תצפית מעורבת והתבוננות רפלקטיבית בנוגע לביקור אצל המשפחות. יומן זה אף הוא נכלל בניתוח הממצאים.

שאלת המחקר הראשית הייתה: מהי משמעות החוויה של ילד שגדל לצד כלבים וחתולים, מנקודת מבטם של הילדים והוריהם? השאלה פורקה לחמישה נושאים משניים: תפיסת הילדים את חיות המחמד שלהם; אופי החוויות שחווה הילד בקשר עם חיות המחמד; הבדלי תפיסות בין הילד ובין ההורה; תפיסת חיות המחמד בהקשר חברתי רחב (קהילתי, השלכות לעתיד ועוד); והייצוג שנותר להורה שגדל בעצמו לצד חיות מחמד, מחוויה זו.

ניתוח הממצאים העלה שש קטגוריות תמטיות אשר חזרו על עצמן בראיונות השונים :

1. "תנחש כמה אני אוהב אותך? על אהבה ללא תנאי": במסגרת המחקר עלו רבדים שונים המהווים את מכלול החוויה הרגשית של הילדים ואמהותיהם כתוצאה מהחיים לצד חיות המחמד. רבדים אלו, כגון תחושת גאווה וייחודיות, תחושת ביטחון ועוד, מהווים את הבסיס לתחושה המשמעותית עליה דיווחו הנחקרים של אהבה ללא תנאי כלפי בעלי החיים שלהם, כמו גם מצד בעלי החיים שלהם, כלפיהם.
2. "אני רוצה שהם כל הזמן יהיו איתי בחיים"¹ - מעורבות רגשית עם חיות המחמד": במהלך הראיונות הילדים העלו ייצוג פנימי של חיית המחמד כדמות מאוד משמעותית ואהובה בחייהם, ואף ניתן לראות כי האמהות עצמן מדווחות על תחושות דומות הנצורות בהן עד היום, שהן שחשו כלפי חיות המחמד בילדותן, ולא רק כלפי חיית המחמד הנוכחית. חברי המשפחה חשים דאגה וגעגועים לחיית המחמד כאשר היא אינה לידם, משוחחים עם חיות המחמד שלהם, חוגגים להם ימי הולדת ועוד. ניכר מניתוח הממצאים כי בני המשפחה אף מחזיקים תהייה (ולעיתים תחושה חד משמעית) האם חיות המחמד חשות גם הן תחושות דומות כלפיהם. בקטגוריה זו עלתה גם גישת ההורים כלפי בעלי החיים, ומניתוח הממצאים עולה כי לא בכל המשפחות אם ואב המשפחה מחזיקים תפיסה זהה.
3. "שלום חברי - על אבל ואובדן של חיית מחמד": משפחות אשר חוו אובדן של חיית מחמד אהובה בעבר, התקשו שלא לכלול אותה כחלק מהשיח במהלך הראיונות. החוויה הכללית שעלתה במשפחות אלה, היא כי חיית המחמד שמתה עדיין נוכחת ומהווה חלק בלתי נפרד מהבית, בעיניהם של ילדי המשפחה ואמהותיהן, וזאת למרות שעברה כשנה (בממוצע) מאז שהיא איננה עמם עוד. מניתוח הראיונות עולה תחושת אבל וחווית אובדן משמעותית, ולעיתים אף קושי להתמודד עד לרגע זה עם העובדה שחיית המחמד כבר איננה.
4. "הכלב עוזר לך ללמוד על עצמך, על ידי התבוננות בו"² - תרומת חיות המחמד להתפתחות הילד והמשפחה": הילדים ואמהותיהם דיווחו לאורך הראיונות על התרומה הרבה שיש

¹ ינון, בן 9.

² צופית, בת 8.

לחיות המחמד על התפתחותם של הילדים הגדלים לצידם. התחומים המשמעותיים ביותר שעלו בראיונות הם השפעת חיות המחמד על התחום החברתי והרגשי בהיבטים שונים כגון: פיתוח יכולת אמפתיה, יצירת קשר עם ילדים חדשים ועוד. האמהות אף ניסו לאורך השיח לתת הסברים שונים מדוע לדעתן יש לחיות המחמד השפעה כה משמעותית על ההתפתחות.

5. "ובלב יש לי תקווה שאצליח לקבל את הטוב ואת הרע"³ - קשיים וקונפליקט בגידול חיות מחמד: "לצד ההיבטים החיוביים והמשמחים עליהם דיווחו הנבדקים, הילדים אף ציינו קשיים שונים הנלווים לגידול חיית מחמד בבית. קשיים אלו סבבו בעיקר סביב מטלות הטיפול בבעל החיים, אשר באות על חשבון הזמן הפרטי של הילד.

6. "היה לי חבר, היה לי אח - על מקום חיית המחמד במשפחה": הילדים ואמהותיהם דנו רבות במונחים שונים המתארים את מקומו של בעל החיים במבנה המשפחתי שלהם. ניתן לראות מניתוח הממצאים כי ישנם מונחים מגוונים העולים מצד הנחקרים בהקשר זה, ובמשפחות רבות הן הילדים והן אמהותיהם התקשו לתת תיאור עקבי אשר מגדיר במדויק את מקומו של בעל החיים במשפחתם (על פי תפיסתם). ניכר כי נוכחותו של בעל החיים ממלאת עבור הילדים עמדות ותפקידים חברתיים שונים, במקביל ובו זמנית. בכל המשפחות חיית המחמד נתפסה כחלק בלתי נפרד מהמשפחה, בין אם ראו אותה כחלק מהאחים, כחבר שהוא כמו אח של הילדים, או כ"תינוק" של הבית. בנוסף, ניכר כי עבור חלק מהאימהות ישנו ניגוד בין תיאורן את חיית המחמד כאשר הן נשאלות עליה ישירות, ונטייתן "להקטין" את מקומה הרגשי של חיית המחמד במשפחה, לעומת התיאור בו השתמשו מבלי משים ובאופן עקיף, כחלק מהראיון השוטף כאשר אם המשפחה נשאלה שאלות עקיפות על נושאים אחרים.

התובנה המשמעותית ביותר שעלתה במסגרת עבודה זו, נוגעת לחשיבות השמעת קולם של הילדים עצמם בשיח על הדרך שבה ילדים תופסים את חיות המחמד שלצידם, כמו גם הקשבה לנקודת מבטם ותיאורם את הקשר המשמעותי והרב ממדי שנוצר בינם ובין חיות המחמד המשפחתיות

³ ציטוט מתוך השיר "ילד מיוחד" / אריק איינשטיין.

בכלל, ועם חתוליהם בפרט; בעל חיים אשר המחקר נוטה להתעלם ממנו בניסיונותיו להבין את הקשר בין ילדים ובעלי חיים.

המילים אותן הילדים בוחרים בעת שיח הנוגע לקשר אדם - חיה, מהוות נדבך משמעותי בהגעה לתובנות עמוקות בנוגע לחווייתם האישית של ילדים אלו, כמו גם על השפעת החיים לצד חיות המחמד, על היבטיהם השונים, בחייהם של ילדים בישראל, החיים בסביבה חברתית, חינוכית וטיפולית, שנכון להיום אינה נותנת משמעות מספקת לקשר זה, כמו גם אינה לוקחת אותו בחשבון בבחינת האקלים הסביבתי והרגשי של הילד.